Makale Gönderim Tarihi: 05/08/2016 - Makale Kabul Tarihi: 28/09/2016

KEMAL TAHİR'İN 'VELİNİMETİMİZ MÜVEZZİ' HİKÂYESİ EKSENİNDE MÜVEZZİLERE BİR BAKIŞ

Derya KILIÇKAYA*

Öz

Kemal Tahir'in 2 Haziran 1937'de, Yedigün dergisinin 221. sayısında yayımladığı 'Velinimetimiz Müvezzi' başlıklı hikâye, basın tarihimizde ayrı ve kıymetli bir yeri olan müvezzilikten; yani gazete dağıtıcılığından bahseder. Hikâyede bahsi geçen kişi, çocuk müvezzidir ve yazar küçük; fakat küçüklüğüyle ters orantılı olarak büyük bir iş yapan bu gazete dağıtıcısını ayrıntısıyla işlemiştir. Aslında Kemal Tahir, hikâyesine konu ettiği bu küçük müvezzi ekseninde, basın tarihimizde ayrı ve önemli yerleri olan bütün müvezzileri anlatmaya çalışmıştır; çünkü hemen hemen her gazete dağıtıcısı aynı şekilde bir yaşam sürmüştür. Yazar, hikâyesinde sadece müvezzinin fizikî özelliklerini anlatmakla yetinmemiş, onun iç dünyasına da girerek, psikolojisini vermeye çalışmıştır. Kemal Tahir, gazete dağıtıcılarını 'velinimet' olarak görmektedir. Bu kadar önemli bir yere sahip olmalarına rağmen müvezziler, ne halkın nazarında ne de basın dünyasında önemsenen kişiler olmuşlardır. Her zaman horlanan ve sözlerine kulak asılmayan müvezzinin hâli, yazar tarafından hikâyede çok başarılı bir şekilde ele alınmıştır. 'Velinimetimiz Müvezzi', her ne kadar bir hikâye olsa da aslında, hikâyeden çok denemeye benzer; çünkü yazar-anlatıcı bir gazete dağıtıcısı ekseninde bütün müvezziler hakkındaki görüş ve düşüncelerini aktarmış olur. Dolayısıyla, metin hem bir hikâye hem de bir deneme olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Kemal Tahir, Hikâye, Müvezzi, Basın.*

AN OUTLOOK ON THE DISTRIBUTORS WITHIN THE FRAMEWORK OF KEMAL TAHİR'S "VELİNİMETİMİZ MÜVEZZİ"

Abstract

The story "Velinimetimiz Müvezzi," published by Kemal Tahir in Yedigün journal (issue 221 on 2 June, 1937) mentions the profession of "müvezzi", which is newspaper distribution, having a substantial place in the history of Turkish journalism. The protagonist of the story is a paperboy (child müvezzi). The author gives a detailed picture of the paperboy who deals with an extraordinary job, despite his age. Actually, Kemal Tahir tried to address the lives of all münevezzis through the paperboy he mentioned in the story since almost all newspaper distributors had similar lives. The Author not only narrates the physical characteristics of münevezzi but also tries to explain his psychology by describing his inner world. Kemal Tahir considers the newspaper distributors as "velinimet" (benefactor). Although they have had such a significant place, Müvezzis have never been considered as important either by the public or by the press.

* Dr., Kocaeli Üniversitesi, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr

The müvezzi figure, who is always despised and ignored, is successfully addressed by the author. Although Velinimetimiz Müvezzi is a story, it resembles the features of essay rather than a story because the hero narrator narrates his ideas and thoughts about müvezzis through the paperboy. Therefore, the text can be considered as both a story and an essay.

Keywords: *Kemal Tahir, Story, Distributor, Press.*

Giriş

Basın tarihimizde kıymetli bir yeri bulunan ve Kemal Tahir tarafından 'velinimet' olarak nitelendirilen müvezziler hakkında çok çalışma yapılmamıştır. Onlar, sadece halk veya basın tarafından değil, aynı zamanda araştırmacılar tarafından da unutulmuş gibidir. Kemal Tahir'in bahsi geçen hikâyesinde bir müvezzinin nasıl bir hayat sürdüğüne dair gerçekçi tespitler bulmak mümkündür. Hatta yazar, onlar için alınmış bir kararı ve bu karar hakkındaki yorumunu da hikâyeye eklemiştir. Fakir müvezzilerin hayatını, bir çocuk üzerinden anlatan bu hikâye, onları daha iyi tanıma ve anlama bakımından önemlidir. Aynı zamanda iyi bir yansıtıcıdır. Bu yüzden, Kemal Tahir'in bu metni ekseninde basın tarihimizdeki müvezzilerin durumu göz önüne serilecektir. Hikâyede verilen bilgilerle, kaynaklarda müvezziler hakkında söylenenler bir araya getirilip karşılaştırılarak, hem hikâye değerlendirilmiş, hem de basın tarihimizde gazete müvezzilerinin yeri gösterilmiş olacaktır. Bir edebî metin, kaynaklardan faydalanarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Böylelikle, 'velinimet'; yani büyük iyilik ve bağış yapan olarak görülen gazete dağıtıcıları daha yakından tanınacaktır.

1. HİKÂYENİN KAYNAKLARDAN YOLA ÇIKILARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak Müvezzilik Mesleği

Kemal Tahir, hikâyesine "*Küçüktür.*"[1] cümlesiyle başlar; çünkü basın tarihimize bakıldığında bu emektar insanların, genellikle küçük çocuklardan meydana geldiği görülür. Ancak, Reşat Ekrem Koçu'nun verdiği bilgiye göre müvezzilik sadece çocukların işi değildir: "*Sabiden çocuğa, delikanlıya, pir denilecek halde her yaştan, hatta zamanımızda kızlara, kadınlara varınca gazete müvezzii vardır.*"[2] Müvezzilik mesleğinin çocuklara has bir iş olması, Koçu'ya göre 1919 yıllarında başlamıştır. Ona göre, işgal yıllarında çıkan Türk gazeteleri sansürün elinden kurtulabilmek adına, çocuk müvezzileri kullanmaya başlamışlardır ve bu durum 1960'lara kadar gelenekselleşerek devam etmiştir. Bu bilgiler Reşat Ekrem Koçu tarafından İstanbul Ansiklopedisi'nde şu şekilde verilir:

> "İstanbul'da çıkan Türk gazeteleri işgal kuvvetleri kumandanlığının sansürü altına konmuş idi; sansürün yayınını yasakladığı haberleri ve makaleleri İstanbul halkına

1 Kemal Tahir, "Velinimetimiz Müvezzi", Üstadın Ölümü, Yay. Haz. Sevengül Sönmez, İthaki Yay, İstanbul, 2006, s. 21-24. ; Kemal Tahir, "Velinimetimiz Müvezzi", *Yedigün*, 221, 2 Haziran 1937.

2 Reşat Ekrem Koçu, "Gazete Müvezzileri", İstanbul Ansiklopedisi, Birinci Cilt, Koçu Yay., İstanbul, 1973, s. 6033.

duyurmak ve okutmak isteyen gazet*eler kapanmayı göze alıp bunları yayınlar iken, müvezzi olarak da cezai ehliyeti olmayan çocukları kullandılar. Büyükşehrin ayaktakımı arasından seçilen, koşarlı, sırım gibi pırpırı oğlanlar, delikanlı ve olgun yaştaki müvezzilere nisbetle hem korkusuzdu, hem de işgal zabıtası önünden çok daha kolaylıkla kaçıyorlardı. Yakalandıkları zaman da* çocuk oldukları için yakayı birkaç tokatla kurtarıyorlardı. Sadece rivayete dayanarak kaydediyoruz, çocuk müvezziler eli ile dağıtılan ilk gazete, *Hadisat'ın* Süleyman Nazif tarafından yazılmış '*Karagün' başlıklı makaleyi içeren nüshasının işgal zabıtasınca toplanmasından sonra kaçak yayınlanan ikinci baskısıdır. İlk adımı vatan hizmeti yolunda böylece atılarak, İstanbul'da çocukların gazete satması, o günden zamanımıza (1960'lara) kadar devam edegelmiştir.*"[3]

Ancak, 12 Nisan 1875 tarihli *Meddah* mizah gazetesinde yer alan bir muhavereden, 1870'lerde de çocuk müvezzilerin çalıştığını anlamaktayız:

"*AYNEN VARAKA*

Meddah Efendi, Geçen gün Üsküdar'a geçmek iktizâ ettiğinden köprüye inmiş idim. Köprüde bir müvezzi ile bir zâtın şu yolda muhâverelerini işittim.

Müvezzi- Mecmua-i Maarif! Zorlu havadis! Efendim alınız on paraya...

-Git şuradan be çocuk.

-Ama çok havadis var.

-Git diyorum.

-Çocuk havadisi.

-Git! Yoksa şimdi bir tokat indireceğim. Zîrâ kafam patladı. Bunu müteâkib vapura girdim. Vapurda da yine o müvezzi ile diğer bir adamın şu yoldaki muhâverelerini işittim.

-Al ağa... Al on paraya.

-İstemem.

-Çok zorlu.

-Amma başıma bela oldun ha... Okumak bilmem alıp da bakkala mı vereyim?

Sonra işitişime göre bu zor ile gazete sattırış mahsus yani tenbih üzerine imiş..."[4]

Kemal Tahir, kahramanını okuyucuya tanıtırken, onun küçük olduğu için müvezzilik yaptığını özellikle belirtme gereği duyar; çünkü bu meslek genellikle küçük çocukların işidir. Yoksa müvezzilik, asla küçüklük değildir: "*Sakın müvezzi olduğu için küçük diyorum sanmayın, küçük olduğu için müvezzilik eder.*"[5] Kemal Tahir, kahramanı müvezziyi tanıtırken, onun aynı zamanda sevimli olmadığından da bahseder. Sevimli olmamasının sebebi ise kirliliktir: "*Sevimli değildir. Ve sevim-*

3 Reşat Ekrem Koçu'dan aktaran, Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları,* İstanbul Üniversitesi İletişim Fak. Yay., İstanbul, 2010, s. 189.

4 Meddah**,** nr. 15, 12 Nisan 1875, (6 Rebiülevvel 1292), s. 3-4.

5 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, s. 21.

li olmayışı kirli oluşundandır."[6] Sokaklarda perişan bir halde ve koşmaktan bîtab düşerek yaşayan müvezzilerin bir diğer özelliği de üstlerinin kirli olmasıdır. Onca koşturmaca arasında ve idarehâne kapılara önünde yatmaktan, kendilerine ve kıyafetlerine özen gösterecek imkânları olmaz. Kemal Tahir, müvezzinin her yerinin kir içinde olduğunu anlatırken, tek kirlenmemiş yerinin çocuk bakışları olduğunu özellikle vurgular: "*Yumuk yumuk elleri, küçük çıplak ayakları, üstü başı, suratı, yani çocuk bakışlarından başka her yeri kir içindedir.*"[7] Müvezzilerin ayakları çıplaktır. Bu, onları genel özelliklerinden biridir. Bu yönleriyle de tulumbacılara benzerler: "*Gazete müvezziliği, her şeyden önce koşarlı ayaklara sahip olmaya bakar. Var kuvvetleri ile koşabilmek için ayaklarına hafif tulumbacı yemenileri giymişleridir, bahar ve yaz mevsimlerinde de çoğunlukla, tulumbacılar gibi yalın ayak koşmuşlardır.*"[8] Müvezzilerin bütün bu olumsuz görünüşlerine rağmen, Kemal Tahir onları gönülden sevmekte ve her halleriyle kabul etmektedir; çünkü onlar birer velinimettir. Kemal Tahir'in müvezzileri velinimet olarak görmesindeki ana sebep, kendisinin de aynı zamanda bir gazeteci olmasıdır:

> *"Kemal Tahir, 1932' de gazeteciliğe başlamıştır. Bu mesleğe hayatının sonuna kadar, çeşitli konumlarda devam etmiştir. Onun gazetecilik hayatının ilk evresini oluşturan 1932'den, hapsedildiği 1938 senesine kadar altı yıllık sürede gazetecilikte, musahhihlikten yazı işleri müdürlüğüne kadar yükselmiş, bu alandaki hemen her kademede çalışmıştır."*[9]

Gazetecilikte ve basın tarihinde pek de önemsenmemiş, hatta horlanıp hakaret görmüş müvezzileri, Kemal Tahir'in velinimet olarak görmesi, onlara verdiği kıymetin bir göstergesidir. Müvezziler, yaşadıkları olumsuzlukları aslında hiç de hak etmemiş olan kıymetli insanlardır ve gazeteciliğin gelişmesinde etkileri büyüktür. Bu yüzden de "velinimet" olmayı hak edecek kadar değerlidirler: "*Fakat ne küçüklüğü, ne de sevimsizliği, velinimetimiz sayılmamasını icap ettirmez. Laf arası matbuata 'dördüncü kuvvet' derler. Halbuki bu laf arası söylenen sözün bir şerefi varsa tam yarısı bizim velinimetimize aittir.*"[10] ; çünkü aslında müvezziler hiç de küçümsenecek kişiler değildir. Onlar, esasında çok iyi birer gazete okuyucusudur ve onların satılmasında oynadıkları rol ile gazeteciliğin en önemli yerinde dururlar: "*Bunlar her gün sattıkları gazeteleri onları alan kerli ferli kimselerden daha iyi okurlar. Hangi havadisin önemli olduğunu gazete sekreterlerinden iyi seçtikleri olur. Bazan ufak polis vakalarının gazeteleri, büyük harflerle yazılmış havadislerden daha çok sattırdığını bilirler.*"[11] Gazetenin satılmasında ve halka ulaşmasında, onların önemi o kadar büyüktür ki Kemal Tahir, müvezzilerin olmadığı bir dünyada gazetenin de satılmayacağına inanır. Ona göre, eğer müvezziler olmasaydı, onlar ellerindeki gazeteleri her ulaşım aracında ve her köşe başında halka uzatmasalardı, gazetelerin satması mümkün olmazdı: "*O, işte gazete çıktı! Ne duruyorsun, haydi*

6 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 21.
7 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 21.
8 Koçu, "Gazete Müvezzileri", s. 6034-6035
9 Ramazan Şener, "Kemal Tahir'in Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme", Fatih Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 5.
10 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 21.
11 Ferhat Sılacı, "Bizde Gazete Müvezziliğinin Tarihçesi", *Kitap Belleten* 2 (1960), s. 26.

alsana! Der gibi bütün varımızı, tramvayda, vapurda, köşe başında herkese uzatmasa, Eyüpsultan'daki oyuncakçıdan, Ortaköy'deki yüzbaşıya kadar bütün okuyucularımız her gün Babıali'ye gelirlerdi sanıyorsanız, aldanırsınız."[12] Onlar, her gün sabahtan akşama kadar sokaklarda ve taşıtlarda gezerek, gazete satmaya çalışırlar. Kısacası gazete okunuyorsa, onlar sayesindedir: "*Her gün, sabahın ilk saatlerinden gece yarılarına kadar İstanbul sokaklarını, meydanlarını, vapur iskelelerini, vapurları ve tramvayları çıngıraklı sesleriyle dolduran ve çoğu yalın ayak, pırpırı kıyafet koşup çırpınan gazete satıcı çocuklar...*"[13]

B. İnsanların Müvezzilere Bakışı

Gazetecilikteki yeri doldurulamaz önemine rağmen, müvezziler her zaman horlanan, aşağılanan, hatta kimi zaman dayak yiyen kişiler olmuşlardır. Her türlü insan, onları horlamaya meyillidir. Zengininden fakirine, görgülüsünden görgüsüzüne herkes müvezzilerin aleyhinde gibidir:

"*Halbuki tramvayda:*

-Şurda *ineceğim!*

Diye biletsiz yolculuk eden açıkgözden, biletçiye:

-Ben sana kim olduğumu gösteririm!

Diyen kalantora kadar onu horlamayan yoktur."[14]

Muharrir Cemâleddin Bildik, 1947 yılında *Akşam* gazetesinde yayımladığı bir yazıda, müvezzilerin zor yaşam koşullarından bahseder. Gazete başına kazanacakları paranın peşinde var kuvvetleriyle koşan müvezziler, yeri gelir tokat da yerler, yeri gelir kapı dışarı da edilirler. Ancak, ne olursa olsun gazeteleri dağıtmaya ve halka ulaştırmaya devam ederler:

"*Gazete başına kazanacakları bir kuruşun peşinde tabana kuvvet koşarlar, bazan tramvay vatmanından ve biletçisinden, otobüs şoföründen ve kondüktöründen tokat da yerler; vapurda kollarından tutularak dışarı da atılırlar. Fakat,* bütün bu hareketler karşısında, ellerindeki fikir bültenlerini (gazeteleri), ko*vuldukları, söğüldükleri ve döğüldükleri yerlere sokmaktan asla geri kalmazlar.*"[15]

İnsanlar, bütün sinirlerini müvezziden çıkarır gibidir. Herkes, ona sataşır, hıncını ondan alır, dövmek istediği; fakat dövemediği bir kişinin acısını müvezziden onu hırpalayarak çıkartır. Hiç kimsenin uymadığı kurallara, ısrarla onun uyması istenir. Kimi zaman ölüm tehlikesi ile karşılaşır. Otomobil altında kalmak uğruna, gazete isteyen müşterisine can havliyle koşar. En kötüsü de kendinden yaşça büyük olan bir başka müvezzinin dövüş kabiliyetini geliştirmek için kullanılmasıdır. Bir deneme tahtası gibidir, bütün yumruklar ve tokatlar onun içindir:

12 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, 21.

13 Muzaffer Esen, "Ali (Tazı)", İstanbul Ansiklopedisi, İkinci Cilt, (İstanbul: 1959), s. 615.

14 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 21-22.

15 Cemâleddin Bildik'ten aktaran, Reşat Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, Birinci Cilt, Koçu Yay., İstanbul, 1973, s. 6037.

"*Biletçi otuz kuruş cezaya çarpmasının hiddetini onun küçük sırtından çıkarır. Belediye memuru 'Tramvay yürürken binip inmek yasaktır.' Nizamını yalnız onda tatbik eder. Camı vuran müşteriye koşarken, otomobilin altına düşmekten güç kurtulduğu zaman şoför küfürlerin en ağırını ona savurur. Ve nihayet küçük müvezzi, kendinden az kabaca müvezziin bütün dövüş kabiliyetine merkez-i sıklet olur. Bütün arkadaş tokatlarını, yumruklarını onun ensesinde dener; kavgada lüzumlu o göz pekliğini onun biraz korkak, biraz asi bakışlarında biler.*"[16]

Kovulmak, dayak yemek çocuk müvezziler için her ne kadar alışılagelmiş bir şey olsa da bu durum elbette ki hoşa gider bir şey değildir ve kaçınılması gerekir. 1940'lı yıllarda İstanbul'da müvezzilik yapan Nedim isimli bir çocuk, bu mesleğin kurbanlarından biri olmuştur. Dayak yememek için kaçmaya çalışırken denize düşen müvezzinin hazin sonu, bu mesleğin en acı taraflarından birini gösterir:

"*1944-1945 arasında Koprü'nün Adalar ve Haydarpaşa- Kadıköy iskelelerinde çıplak ayakları ile gazete sata sata ilerde huzura kavuşacağını uman, fakat bir gün bir iskele memuru tarafından kovularak dayak yememek için kaçarken ayağı kayıp denize düşen ve boğularak ölen Nedim çocuk gibi gazete müvezziliğinin meslek yolunda kurbanları da vardır.*"[17]

C. Gazete-Müvezzi İlişkisi

Her ne kadar müvezzi, gazetenin en temel taşı olsa da aslında onun gazete ile ilişkisi sadece satışla ilgilidir. Bunun dışında kendisinin gazete idarehanesi ile bir münasebeti yoktur: "*Müvezzi gazete denilen içtimai müessesenin en tabii ve en vefakâr bir parçası olduğu halde, gazete ile onun münasebeti, koltuğunda taşıyıp satmaktan ibarettir. İdarehaneye, mürettiplerin çalıştığı yere 'Heyet-i Tahririye' dairesine hiç uğramaz, uğramaya lüzum görmez.*"[18] Bütün ömürleri, taşıdıkları bu gazetelere bağlı gibidir. Üstelik koltuklarının altında taşıdıkları gazeteler, çocuk yaşlarına göre hiç de hafif değildir. Onca ağırlıkla bir de koşmaya çalışan müvezziler, gazeteciliğin isimsiz kahramanlarıdır: "*(...) ömürleri, koltuklarının altındaki 10-15 kilo ağırlığındaki gazete paketleri olduğu halde koşmakla geçer.*"[19] Görünüşte, bir sokak çocuğundan farkları yok gibidir; çünkü sokakta, gazete idarehanelerinin önünde, matbaanın arkasındaki dar sokaklarda yatarlar. Soğuk demeden, ancak titreyerek gazetenin çıkmasını beklerler. Sıcak bir yatakta yatmak onlar için söz konusu değildir. Matbaanın içi de onlara çok görülmüştür, yastıkları ise çoğu zaman gazete paketleridir: "*Alacakaranlıkta, bazen titreyip büzülerek, bazen basma mintanının göğsünü sabah rüzgârına alabildiğine açarak her zaman akranlarıyla alt alta üst üste güreşerek matbaanın önündeki kaldırımda durur.*"[20] Herkesin uykuda olduğu zamanlarda, gazete idarehanelerinin önünü ya da matbaaların yan sokaklarını dolduran müvezziler, sabah beşte işe koyulup koşmaya başlarlar. Saat ona kadar aralıksız koşan ve gazete dağıtan müvezziler, eğer bir saatlik dinlenme vakti bulurlarsa onu uyumakla geçirirler. Cemâleddin Bildik, *Akşam* gazetesinde şöyle anlatıyor:

---

16 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 22.
17 Koçu, "Gazete Müvezzileri", s. 6036-6037.
18 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 22.
19 Koçu, "Gazete Müvezzileri", s. 6037.
20 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 22.

"*Dün bizim matbaanın arkasındaki dar sokakta da birçok gazete müvezziine rastladım. Aldıkları sabah gazeteleri arasına 'Akşam'ı da ilaveye gelen otuz kırk kadar genç. Bir kısmı başları altına gazete paketlerini yastık yapıp yerlere serilmişler, uyuyorlar. Arkadaşlarının anlattıklarına göre, sabahın saat beşinden beri İstanbul'un en uzak semtlerine kadar dağılan müvezziler, ona kadar beş saat koşmuşlar ve yorgun düştükleri bu kaldırımlar üstünde 'Akşam'ın intişar saatine kadar uyumayı fırsat bilmişler. Bir saat sonra yine cadde cadde, sokak sokak koşacaklar ve gecenin kim bilir hangi saatinde yataklarına girerek uyuyacaklar ve sabahın saat beşinde de sabah gazetelerinin idarehaneleri önünde bekleşecekler. (Akşam, 1947)*"[21]

Aslında tam anlamıyla bir gazeteci olmasına rağmen, müvezzi gazetecilikten o kadar uzak görülmüştür ki kendi kıymetinin de bu yüzden farkına varamaz. Kimi zaman sokakta bir kaza ya da dikkate değer bir olay gördüğü zaman, o da "gazetecilik" yapmak ister. Duyduğu veya gördüğü olayı, idarehaneye koşarak, heyecanlı bir şekilde oradaki "gerçek gazeteciler"e aktarır. İdarehanedeki ağabeyleri ise onun anlattığı bu adi olay üzerinde durmazlar, bir teşekkür dahi etmezler. Bu durumun çocuk müvezzi üzerinde yarattığı etki ise bir hayal kırıklığı olarak bile ifade edilemez; çünkü müvezzi bu tip şeyleri dert edinecek yapıda biri değildir. O, sadece gazetecilik yapmak istemiştir ve de yapmıştır:

"*Hayır, hep böyle değil. Bunun müstesna hali vardır. Sokakta bir kaza, bir cinayet, bir yangın olursa iş değişir. Müvezzi o zaman, yarı bahşiş almak, yarı kendisini gazeteci (!) farz etmek hızıyla matbaaya koşar. Orada ilk rast geldiği 'Kravatlı ağabeye' soluk soluğa vakayı anlatır. Gazetede iş gündelik ve serttir. Küçük müvezziin kafasını altüst eden vaka, çok adi, iki üç satırlık bir havadis olabilir. Ve o zaman 'kravatlı ağabey' onun sözlerine pek kulak asmaz. Çok defa küçük gazeteciye teşekkür etmeyi bile unutur. Fakat bu alakasızlığın müvezzideki tesiri hiçbir zaman, inkisar-ı hayalin destanını yazan hasta ruhlu bir şairin acı duygularına benzemez.*"[22]

Her ne kadar 20. asırda müvezzilere kıymet verilmemiş olsa da durumun 19. asırda pek de böyle olmadığını görmekteyiz. 20. asırda, müvezzileri ve onların yaptığı işi önemsemeyenler arasında hikâyeden de anlaşıldığı gibi, gazeteciler de vardır. Ancak, 2 Eylül 1874 tarihli *Hayâl* mizah gazetesinde, müvezzilere ve onların işine kıymet veren satırlar yayımlanmıştır. Gazete satma görevi sadece müvezzilere verilmişken, kimi zaman diğer esnaftan kişilerin de satış yaptıkları görülebilmektedir. *Hayâl*'e göre bu durum bir gazete için kötüdür; çünkü gazeteler, artık her yere düşmüştür:

"*-Sucuuuuu. Taze havadis de var.*

-A! Baksana! Birader, herif hem su satıyor, hem de gazete. Tuhaf değil mi?

-Hakîkat tuhaf! Şu herifi çağıralım da soralım.

-Sucu bana baksana. Sen ya gazeteyi sat yahud suyu.

---

21 Cemâleddin Bildik'ten aktaran, Reşat Ekrem Koçu , *İstanbul Ansiklopedisi,* Birinci Cilt, Koçu Yay., İstanbul, 1973, s. 6038.

22 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 22-23.

-Efendim ben asıl sucuyum. Bugün bana şu gazeteleri sat diye Hristiyandan kumral sakallı bir efendi verdi ben de aldım. Ne yapayım? Kâr ayıp değil a?

-Nasıl, hiç satabildim mi?

-Hayır efendim. Sabahtan beri nâfile çenelerimi yordum.

-Birader anladın mı? Gazete ne yolda ilerliyor? Bundan sonra bakkaldan tut da tuhafçı, fesçi dükkânlarında bile gazete satılacağında iştiyâbın kalmadı ya?"[23]

D. Müvezzinin İnsanlarla İletişimi

Müvezzi, öylesine basit bir vasıtadır ki haber ulaştırdığı insanlarla iletişim kuramaz. Sadece görevini yapar. Müjde verir, karşılık beklemez; kara haber verir, dert ortağı olmaz. Buna alışmış gibidir; çünkü önemsenmez. Kendisi de aslında ne kadar önemli bir iş yaptığının farkında değildir. Kimi zaman götürdüğü gazete ile bir anneye oğlunun ölüm haberini verir, ancak aynı gazetede bir başkası için müjdeli bir haber yazdığını fark etmez, edemez. Bir gazete nüshası, kimine kötü haber, kimine de müjde verir. Ancak müvezzi, olan bitenin farkında değildir:

"*Müvezzi basit bir vasıtadır. Paris borsasında bu veya şu tahvilatın biraz dalgalanmasıyla binlerce lira kazanan borsacıdan, verdiği müjdenin karşılığını beklememeye fakat buna mukabil bir küçük telgrafla iflas ediveren bir zenginin derdine ortak olmamaya da alışmıştır. Bir kibar bayana, kocasının kaymakamlıktan valiliğe terfi edeceğini bildiren sayfanın, başka bir kadına, oğlunun ölüm haberini verdiğini belki fark etmez. Fakat öğle sonları gazete satışının tavsadığı saatlerde bir kaldırımın kenarına oturduğu zaman kenarı zamksız sayfaları o da çevirir, resimlere dalgın dalgın bakar, hatta kurşun kalem ihtiyacı duymadan bilmeceleri halle uğraşır.*"[24]

Müvezziler, genellikle bağırdıkları zaman fark edilirler. En çok kullandıkları cümle ise "Cinayeti yazıyor."dur. Bu cümlenin öneminin farkındadırlar. Cinayet havadisinin ne kadar kıymetli olduğunu ve gazetenin satışını arttıracağını bilirler. Bu yüzden, bir savaş veya işgal haberini önemsemek yerine, ısrarla cinayet haberlerini vurgularlar: "*Bizim velinimet, bizim velinimet olduğunun ne kadar farkında ise, sattığı havadislerin ehemmiyetini de o kadar kestirir. –Cinayeti yazıyor! Diye bağırır da, Ren'in işgalini mühimsemez.*"[25] *Müvezziler, bu tip cümleler kurmanın yanı sıra, sattıkları gazetelerin isimlerini de özel bir teknikle bağırırlar.* Müvezzilik mesleği, dikkat çekmeyi gerektirir. Dikkat çekip halkın gazete satın almasını sağlamak için de iyi bağırmak gerekir. Ferhat Sılacı, okuduğu aşağıdaki bilgiyi bize şöyle aktarır:

"*Akşam gazeteleri Haber, Akşam, Sonposta diye bağrılır. Eğer bu isimleri teker teker bağırmak lazımsa Akşam'ın son hecesini uzatabilmek için (ş)den sonra bir (y) gelir: Akşyam! denilir. Haber böyle değildir. Az ve hafif heceli olduğundan bu isim iki defa bağrılır: Haber! Haber! denilir. Son Posta'ya gelince, çok heceli isimler tekrarlanamaz. Yalnız (p) yerini daha kuvvetli olan (b)ye bırakır. Müvezziler: Son Bosta! derler.*"[26]

23 Hayâl, nr. 95, 2 Eylül 1874, (21 Ağustos 1290), s. 3.

24 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 23.

25 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 23.

26 Sılacı, "Bizde Gazete Müvezziliğinin Tarihçesi", s. 26.

E. Müvezzilerin Dış Görünüşleri

Kemal Tahir, müvezzilerin dış görünüşlerine de yer vermiştir. Gazeteleri koltuklarının altında taşıyan müvezzilerin, kılıkları genellikle perişandır. Muhakkak, yamalı kıyafet giyen müvezzilerin yırtık kıyafetlerini yamayanlar ise anneleridir:

"*Bütün üniforması, şeridi, alameti, koltuğunun altındaki mukavva ile onu omzuna bağlayan kayış veya ipten ibarettir. Evinden her sabah üstünde yeni bir yama ile çıkar ve evine her akşam üstünde yeni bir yırtık götürür. Dul anne, bu yırtıkları her zaman, günü gününe yamamaz ama, seksen kuruşu asla aşmayan sermaye ve kârın, şıngır şıngır içine indirildiği tek sağlam cebin delinip delinmediğini her gece yoklar.*"[27]

M*üvezzilik* mesleğinin 1870'lerde ortaya çıktığını biliyoruz:

"*Müvezzi ihtiyacı 1870'lerin başından siyasi çekişmeler arttığı ve satışların artma eğilimi gösterdiği bir dönemde belirmiştir. 1875'te Hayâl gazetesinde yer alan bir karikatür bunun ilk çizgili kanıtıdır. Sayıları pek az da olsa bunlar haberleri bağırarak gazete satma yöntemine başvurmuş ancak yönetimce hemen engellenmişlerdir.*"[28]

Bahsi geçen karikatürün künyesi şu şekildedir: *Hayâl*, nr. 154, 10 Haziran 1875, (29 Mayıs 1291), s. 4. Karikatür, aşağıdaki gibidir. Dikkatle bakılırsa Kemal Tahir'in hikâyesinde bahsettiği yamalı müvezzinin aynının 1870'lerde de var olduğu görülür. Karikatürdeki müvezzinin dizleri yamalıdır.

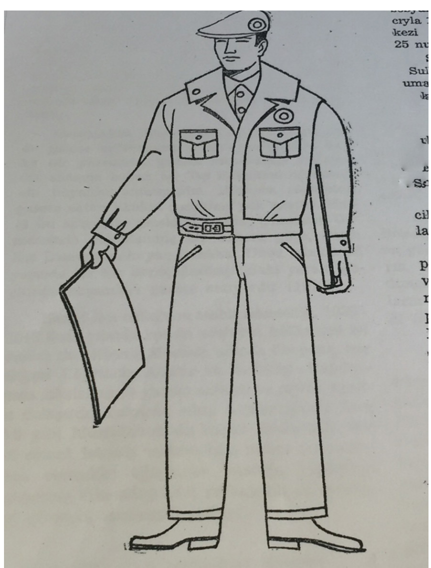
27 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, s. 23.

28 Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları,* İstanbul Üniversitesi İletişim Fak. Yay., İstanbul, 2010, s. 187.

Müvezzilerin bu şekilde giyinmeleri kimi zaman hoş karşılanmamış ve yetkili merciler tarafından kıyafetlerine müdahale edilmiştir. Kemal Tahir'in verdiği bilgiye göre 1937'den birkaç yıl evvel, İstanbul Belediyesi böyle bir işe kalkışmıştır. Müvezzilerin kıyafetlerini düzeltmeye çalışmıştır. Ancak bu girişim, Kemal Tahir tarafından olumsuz bir şekilde eleştirilir. İstanbul Belediyesi'nin asıl işini bir tarafa bırakarak müvezzilerin kıyafetiyle ilgilenmesi yazarı sinirlendirir. Hikâyede, İstanbul Belediyesi'nin bu tutumunun eleştirildiği alaylı cümlelere yer verilmiştir:

> "İstanbul Belediyesi birkaç yıl evvel, asri mezarlıktan asfalt yollara, çöp fırınlarından asma köprülere kadar şehrin bütün ihtiyacını temin etmiş gibi bizim velinimetin kıyafetini ele almak istedi. Ortada caddelerin parıl *parıllığını, duvarların bembeyazlığını lekeleyen bir bizim velinimetimizin kılığı kalmış gibi.*
>
> *-Bir örnek elbise giysinler! Dedi. Biz, bu emri velinimetin nasıl karşıladığını sorup tahkik etmeye lüzum görmeden:*
>
> *-Olmaz, dedik, imkanı yok! Bu bir para meselesidir. Zavallı bu elbiseyi nereden bulur. Haklıyız. Bizim velinimetin iktisadi durumunu belediye bizden daha iyi bilemez.*"[29]

Her ne kadar 1930'lu yıllardaki bu girişime gazeteciler tepki göstermiş olsalar da 1960'lı yıllarda, İstanbul Seyyar Gazete Müvezzileri Cemiyeti'nin Reşat Ekrem Koçu'ya gönderdiği 17 Kasım 1962 tarihli mektuptan, müvezziler için tek tip üniforma tasarlandığı anlaşılmaktadır. Müvezziliğin meslek haline getirilmesi için kurulan bu cemiyet, İstanbul'daki müvezzilerin giyimiyle ilgilenmiştir. Mektuba, düşünülen tek tip üniformanın resmi de eklenmiştir. Resim, aşağıdaki gibidir[30]:

Müvezziler Cemiyetinin Gazete Müvezzilerine giydirmek istediği üniforma.

29 Kemal Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 24.
30 Koçu, "Gazete Müvezzileri", s. 6037.

Kemal Tahir gibi Reşat Ekrem Koçu da müvezzilere giydirilmek istenen üniformadan rahatsız olmuş olacak ki bu kıyafetin onlar için gayet sıkıntılı olduğunu belirtir:

> "*Aradan on yıl geçmiştir, 1972'de bu satırların yazıldığı sırada İstanbul gazete müvezzileri, yine çeşitli giysilerle gazete satıyorlardı; eskice, hırpanice, ama pitoresk* kıyafetlerdir. Mektuba, düşünülen tek tip esvabın resmi de eklenmiştir, hele şapkası *ile, çirkin ve* âvâre müvezzi hayatı için, sıkıntılı bir *esvâbdır.*"[31]

Kemal Tahir'in hikâyesinin son cümlesi şu şekildedir: "*Ve biz biliriz ki, bizim velinimet fakirdir ve fakir olduğu için bizim velinimetimiz olmayı kabul etmiştir.*"[32] Müvezziler fakirdir, fakirlik onlara yakışır. Gazeteciler de fakirdir. Gazeteciler her ne kadar müvezziler gibi hırpanî görünümlü olmasalar da fakirlik çekerler. İşte bu yüzden, müvezziler gazetecilerin velinimetidir.

Sonuç

Basın ve yayın tarihi ile ilgili kaynaklara bakıldığında, gazetecilerin velinimeti olarak kabul edilen müvezzilerin bu kaynaklarda pek yer almadığı görülür. Türk basınının doğuşu gazete ile olmuştur ve bu yayın organlarının halka ulaştırılması konusunda müvezzilerin çok önemli payları vardır. Gazetecilik, elbette ki saygın ve meşakkatli bir meslektir. Ancak, gazetecilerin görüşlerinin halka ulaşmasını sağlayan, bu anlamda çok önemli bir vasıta olan müvezziler de- her ne kadar bugün var olmasalar da- tarihimizde kıymetli bir yer edinmişlerdir. Özellikle, köprü başında sattıkları gazeteler sayesinde, İstanbullular habere ulaşmış ve bu sayede de basın gelişebilmiştir. Dolayısıyla, Kemal Tahir'in bu hikâyesi hem müvezzilik mesleğine hem de gazeteciliğe ayna tutan önemli bir metindir.

Kaynakça

ESEN, M. (1959). "Ali (Tazı)", İstanbul Ansiklopedisi, İkinci Cilt, İstanbul.

HAYÂL**.** nr. 95, 2 Eylül 1874, (21 Ağustos 1290), s. 3.

KOÇU, R. E. (1973). "Gazete Müvezzileri", İstanbul Ansiklopedisi, Birinci Cilt, Koçu Yay., İstanbul.

KOLOĞLU, O. (2010). *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları,* İstanbul Üniversitesi İletişim Fak. Yay. İstanbul.

MEDDAH**,** nr. 15, 12 Nisan 1875, (6 Rebiülevvel 1292), s. 3-4.

SILACI, F. (1960). "Bizde Gazete Müvezziliğinin Tarihçesi", *Kitap Belleten* 2.

ŞENER, R. (2014). *Kemal Tahir'in Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TAHİR, K. (2006). "Velinimetimiz Müvezzi", Üstadın Ölümü, Yay. Haz. Sevengül Sönmez, İthaki Yay. İstanbul.

TAHİR, K. (2 Haziran 1937). "Velinimetimiz Müvezzi", *Yedigün*, S. 221.

31 Koçu, "Gazete Müvezzileri", s. 6037.

32 Tahir, Üstadın Ölümü, *s.* 24.